

A NATO ÉS A DÉLI SZOMSZÉDSÁG

NATO AND THE SOUTHERN NEIGHBORHOOD

SZAKALI MIKLÓS¹

ABSZTRAKT

2014-ben megváltozott Európa biztonsági környezete, melynek hatására felértékelődött a déli szomszédság szerepe a déli stratégiai irányból várható biztonsági kihívások kezelésében. A NATO döntést hozott a partnerségi kapcsolatok további erősítésére a déli régiók stabilitásának fokozása érdekében. Cikkemben azt vizsgálom, hogy ez a megújuló erőfeszítés változtat-e a Dél és Nyugat között jelenleg is meglévő bizalmatlanságon. Fontos kérdésnek tartom, hogy a Szövetség képes lesz-e (vagy ambiciózus) meghatározó ¹erővé válni a térségben, vagy továbbra is egy szűken értelmezett biztonsági forgatókönyvet követ az aktuális politikai folyamatokra és biztonsági eseményekre való reagálásként. A déli szomszédság alatt a NATO általában a Közel-Keletet és Észak-Afrikát érti, ebben a cikkben azonban főleg az afrikai térségre fókuszálok.

Kulcsszavak: NATO, biztonság, partnerség, déli szomszédság, biztonsági környezet

ABSTRACT

In 2014 the security environment of Europe has drastically changed and therefore the importance of the southern neighborhood has significantly increased in answering the challenges emanating from the South. The Alliance decided on further strengthening the partnership with the countries of these regions in order to enhance our common stability. In this article I explore if this renewed impetuous will be able to change the currently existing mistrust between the West and the South. I consider it as an important question if the Alliance will be able (or ambitious enough) to become a decisive power in these regions or just follow a narrowly interpreted security scenario as a reaction for the current political and security events. Under the southern neighborhood the Alliance

¹ mszakali@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-8983-3855 | doktorandusz, Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola

consider the Middle-East to North-Africa, in this article I mainly focus on the African region.

Keywords: NATO, security, partnership, southern neighborhood, security environment

BEVEZETÉS

A NATO 2014-es Walesi csúcstalálkozója meghatározó jelentőségű volt, és fordulópontot jelentett a Szövetség számára a megváltozott euró-atlanti biztonsági környezet kihívásaira történő válaszadással. A csúcstalálkozó elsődlegesen az orosz - ukrán konfliktus nyomán kialakult biztonsági kihívásra reagált, ugyanakkor szintén az első bekezdésben azonosították Európa déli szomszédságot, mint biztonsági kihívást az euró-atlanti térségre. „*Growing instability in our southern neighbourhood, from the Middle East to North Africa...*” (NATO, 2014:1) („Növekvő instabilitás a déli szomszédságunkban a Közel-Kelettől Észak-Afrikáig...”).

Nem kétséges, hogy a hangsúly az orosz fenyegetésre való reagáláson volt, különösen annak ismeretében érthető ez, hogy a 2014 márciusában a Szövetséget felkészületlenül érte és sokkolta a Krím-félsziget orosz megszállása és elcsatolása Ukrajnától, az orosz hibrid hadviseléssel való szembesülés (a délkelet-ukrajnai harcokban felségjelzés nélküli orosz katonák „zöld emberek” bevetése) és a szeparatisták orosz támogatása. Különösen azok a nemzetek igényelték a Szövetség kollektív védelem melletti elkötelezettségének megerősítését, amelyek egy orosz támadás esetén potenciálisan frontországokká válhatnak, így Lengyelország, a Balti-államok, Bulgária, Románia. Ez azonban bizonytalanságot, helyenként aggodalmat okozott azoknál a déli nemzeteknél (Olaszország, Görögország, Törökország, Spanyolország és Franciaország), amelyeket a déli szomszédságból eredő biztonsági kihívások érintik elsősorban és nem az orosz fenyegetés. Attól tartottak, hogy a Szövetség figyelme és erőfeszítésének a súlypontja áttevődik keleti irányba és a déli irányból jelentkező biztonsági kihívásokra sem akarát, sem pedig erőforrás nem marad.

A záródokumentum próbál kiegyensúlyozott megközelítést alkalmazni, megnyugtatta a keleti és a déli szövetségeseket egyaránt azzal az üzenettel, hogy minden nemzet biztonsága azonos fontosságot élvez és egyik irány sem lesz elhanyagolva. Mindezek alátámasztásaként fogadták el a NATO Készenléti Akciótervét (Readiness Action Plan), olyan erők és képességek létrehozására, amelyek egyaránt képesek gyors választ adni a keleti és a déli kihívásokra. Figyelemre méltó, hogy a dokumentum még úgy is jelentős teret szentel a déli szomszédságnak (Közel-Kelet és Észak-Afrika), hogy annak csaknem egy harmada (31 bekezdés) az orosz-ukrán konfliktus nyomán kialakult helyzetre reagál. Szintén feltűnő, hogy míg a 2012-es chicagói csúcstalálkozó zárónyilatkozata a Mediterrán Dialógus (MD) és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés (ICI) országait említi, addig Walesben üdvözlük a Száhel-övezet biztonságáért tevékenykedő szervezeteket (EU, AU) és szövetségeseket. A Szövetség kilátásba helyezi, hogy felkérés esetén megvizsgálja a segítségnyújtás lehetőségét a térség problémáinak kezelésében. Ez azért is jelentős lépés, mert egy csúcstalálkozó zárónyilatkozatába első alkalommal került be a NATO esetleges szerepvállalásának lehetősége a Száhel-övezetben, annak ellenére, hogy némely tagország már eddig is komoly szerepet vállalt az itt található országokban. Erre az egyik legjobb példa Törökország, amely a

megújított kül és biztonságpolitikai érdekeinek megfelelően igen komoly pozíciókat szerzett Szomáliában, ahol egyébként NATO művelet is folyik. (Besenyő, Oláh 2012: 135-148)

A BIZALOM HELYZETE A NYUGAT ÉS AFRIKA KÖZÖTT

Felmerülhet a kérdés: változott a NATO stratégiája a déli szomszédsággal kapcsolatosan? A stratégia nem változott, viszont a délről jövő biztonsági kihívások növekedésével összhangban a NATO nagyobb befolyást, hatékonyabb információáramlást és együttműködést szeretne a térség országaival és nemzetközi szervezeteivel. Van-e a NATO-nak stratégiája a különböző régiókra, térségekre? A cikk későbbi részében nyilvánvalóvá válik, hogy a Szövetségnek nincs regionális stratégiája, nem földrajzi egységek szerint történik a stratégia kialakítása, hanem a biztonsági kockázatok alapján. A Közel-Kelet és Észak-Afrika szinte minden dokumentumban egy egységként kerül említésre, mivel mindkét térségből hasonló biztonsági kihívások (gazdasági és politikai válságok, széteső államok, diktatúrák, terrorizmus, illegális migráció) érik a Szövetséget. Mindezek kezeléséhez a Szövetség azonos eszközrendszert fejlesztett ki és próbál alkalmazni a helyi sajátosságok figyelembevételével. Azonban a déli szomszédságra fordított nagyobb figyelem és szerepvállalás a legjobb akarat mellett sem egyszerű feladat tekintettel a történelmi tapasztalatokra és napjaink eseményeire, valamint ezek következményeként kialakult bizalmatlanságra. Nézzük meg egy kicsit részletesebben a kérdések hátterét.

Célszerűnek tartom különválasztani a fent említett térségeket, mert az onnan származó kihívások ugyan hasonlóak, azonban teljesen más a Közel-Kelet és Afrika politikai, gazdasági, történelmi és kulturális háttere, amely a múltban is meghatározta és jelenleg is nagy hatással van a fejlődésük irányaira. Tudomásul kell venni, hogy a biztonságunk (Európa biztonsága) összefügg a környezetünk, így Afrika biztonságával is. Amennyiben a jelen biztonsági problémáit nem kezeljük és a jövő kihívásaira nem reagálunk időben (most) akkor csak tovább rontunk a jelenleg is fennálló problémákon. A jelenleg Afrikából származó biztonsági kihívásairól nem sok szót ejtenék, mivel sokan, sokszor leírták, feldolgozták azokat. Sokkal fontosabbnak tartom néhány várható folyamat felvázolását és az azokhoz kapcsolódó kihívások érzékeltetését.

Afrika népessége jelenleg is fiatal és folyamatosan növekszik. Az ENSZ előrejelzése szerint Nigéria népessége 2050-re meghaladja az USA népességét, ezzel a világ harmadik legnépesebb országává válik India és Kína után. 2050-ig a világ népességnövekedésének a fele kilenc országra fog koncentrálni, melyek közül öt afrikai. Ez a gyors népességnövekedés magában hordozza a lehetőségét a kontinens gyors gazdasági növekedésének, valamint a globális gazdasági folyamatokban való jelentős szerepvállalás lehetőségét is, ahogy ez történt Kína, India és a dél-ázsiai térség esetében. Ugyanakkor, amennyiben a gyors népességnövekedés nem párosul hasonlóan gyors és nagyarányú gazdasági növekedéssel, akkor a megnövekedett fiatal népesség csak destabilizáló tényezőt jelent Afrikában és Európában egyaránt. Jelenleg is tapasztalhatjuk a migráció és a terrorizmus hatásait, azonban a népességnövekedést figyelembe véve a várható következmények méreteiben, megjelenési formáiban, komplexitásában és hatásaiban lényegesen fenyegetőbb lehet. Nem lehet kizárni a rejtett és nyílt fegyveres konfliktusok lehetőségét, valamint az európai értékrend és társadalmi berendezkedés alapjaiban történő destabilizálását. (Van Staden-Sidiropoulos, 2019:6)

Változott-e a NATO Afrikával kapcsolatos stratégiája? Nem, mivel ilyen nem létezett és most sincs. A Szövetségre létrehozásától kezdve az alapvető biztonsági kihívást a Szovjetunió és a Varsói Szerződés jelentette. Mivel abban az időben a biztonsági kihívást leszűkítették a két világrendszer lehetséges katonai összeütközésének kérdésére, ezért a NATO alapvető feladata az ellenük való katonai erő és képességek biztosítása volt. Mivel a kor biztonságelméletei nem azonosítottak más biztonsági tényezőt, így nem is volt szükség külön stratégiára azok kezeléséhez. Afrika jelentős része a Szövetség megalakulását követően még hosszú ideig gyarmati sorban volt a NATO alapító tagjainak gyarmataiként, így - szándékukon és akarataikon kívül - hozzájárulói voltak a kelet-nyugati szembenállásnak, valamint a nyugati háborús felkészülés gazdasági és katonai terheinek viselésének. A mai szemlélet alapján ellentmondásosnak tűnik nemzetek gyarmati sorban, elnyomásban tartása és a Washingtoni Egyezmény (NATO, 1949:1) bevezető sorainak tartalma a szabadság, közös hagyományok, civilizáció védelméről, amely a demokrácia, az egyéni szabadság és a jog uralmán alapul.

Az 1960-70-es években gyarmati rendszer felbomlása során Afrikában először a földközi-tengeri államok váltak függetlenné: az olasz gyarmat, Líbia; a francia fennhatóságú Algéria, Marokkó és Tunézia. A 70-es évek elején a portugál gyarmatok is felszabadultak: Mozambik és Angola. De néhány országnak csak a 80-as évekre sikerült kiharcolni függetlenségét pl. Zimbabwe 1980. A függetlenség kivívása sok esetben véres háborúkba torkollott a gyarmattartókkal, majd több helyen polgárháborúként folytatódott (Angola, Mozambik, Kongó, stb). Tekintettel arra, hogy mindezek az események csak 40-50 éves múltra tekintenek vissza, amely nem tekinthető történelmi távlatnak, és erősen bevésődtek az emberek tudatába, nem meglepő az európai, a nyugati világgal és emberrel szembeni bizalmatlanság.

A gyarmati rendszer felbomlása után sem sokat változott a bizalmi helyzet a Nyugat és Afrika között, mivel általában erőszakos úton, sok esetben katonai puccsal ragadták magukhoz a hatalmat egyes vezetők és diktatórikus, elnyomó módszerekkel kormányoztak hosszú évtizedeken keresztül (Ben Ali tunéziai elnök 1987-2011., Robert Mugabe zimbabwei elnök 1987-2017., Moammer el-Kadhafi líbiai elnök 1969-2011.). A Nyugat ezekben az esetekben nem tartotta elsődrendű kérdésnek az egyébként sokat hangoztatott demokráciát és jogállamiságot valamint az emberi jogok tiszteletben tartását. 2001. szeptember 11 után a terrorizmus elleni harcban való együttműködés érdekében jelentős nyugati támogatásokat kaptak ezek a diktatúrák és az emberi jogok kérdése még kevésbé volt téma az együttműködés során. Ez lehetőséget adott több afrikai diktatórikus rendszernek a terrorizmus elleni harcra hivatkozva, fokozott korlátozó és elnyomó rendszabályokat bevezetni és alkalmazni a politikai ellenzékükkel és polgáraikkal szemben, amely felett a Nyugat szintén szemet hunyt.

Sok példát lehetne még említeni a Nyugat szerepvállalásairól Afrikában, a ruandai mészárlástól kezdve a kalózkodás elleni és a líbiai műveletekig. Egyes esetekben az elmaradó katonai beavatkozás (Clinton, 2013) szabad teret engedett a népirtásnak és okozott generációkra kiható traumát. Az USA nemcsak hogy nem küldött csapatokat, de sikeresen dolgozott a Ruandában lévő ENSZ erők megerősítésének megvétőzésán és szorgalmazta eltávolításukat.

A NATO egyik legjelentősebb Afrikával kapcsolatos szerepvállalása a kalózkodás elleni tengeri művelet volt Operation Ocean Shield (NATO, 2016) néven. A műveleti terület magában foglalta az Ádeni-öblöt, Afrika-szarvától a mozambiki partokig az Indiai-óceán nyugati részét fel a Hormuzi-szorosig, ez a terület meghaladta a 2 millió mérföldet², amely

nagyjából Nyugat-Európa területének felel meg. Az ENSZ mandátuma alapján a NATO elrettentő jelenlétet és kíséretet biztosított a térségben haladó kereskedelmi hajóknak, illetve kalózkodás elleni aktív műveleteket hajtott végre együttműködve a térség és az egyéb nemzetközi résztvevők (India, Kína, Oroszország stb.) tengeri egységeivel. Mindez a térségben, főleg a somáliai partokról kiinduló, jelentős emberi és anyagi veszteséget okozó kalóztevékenység tette indokolttá. Az elszaporodott kalóztámadások már a legforgalmasabb Európába illetve az Európából Afrikába, Ázsiába irányuló tengeri kereskedelmi útvonal működőképességét veszélyeztették. A műveletek sikerét bizonyította, hogy a kalóztámadások a 2011-ben jelzett 236-ról 2014-re kettő sikertelen kísérletre csökkentek. A trend továbbra is hasonló maradt, ezért a NATO 2016 decemberében befejezte a műveletet és eszközeit a mediterrán térségbe telepítette. Ezt a műveletet a nemzetközi jog által elfogadott és megalapozott tevékenységnek tekinthetjük a NATO erő arányos alkalmazásával, amely biztosította az elvárt eredményt és lehetővé tette az erő alkalmazásának befejezését. Azonban árnyalja a képet, ha megvizsgáljuk a kalózkodás hátterét. A somáliai kalózokról pár éve szinte minden nap lehetett hallani. A hírekben eltérített hajók, emberrablás váltságdíjért, fosztogatás és gyilkosság szerepeltek. A nyugati ember megrettent. Ma is megtörténhet ilyen? Igen, és ami még meglepőbb, a legtöbb kalóz eredetileg halász volt. Akadtak, akik szabadságharcosnak tartották magukat. Sőt, a halászból lett kalózok önmegnevezése *badadinta badah*, ami nagyjából azt jelenti, hogy: a tenger megmentői. Magukat szegény, de büszke halásznak tartották, akiknek a betolakodók tönkretették tengereit, elvették megélhetésüket, beszennyezték életterüket. Valódi központi kormányzat és nemzetközi segítség nélkül pedig nem marad más választásuk, mint kezükbe venni a sorsukat és megvédeni az érdekeiket. Úgy, ahogy tudják, például fegyverrel fosztogatva.

Vajon volt-e valós alapja a kalózok állításának? Sajnos igen, az olasz maffia veszélyes hulladékot importált Szomáliába és elsüllyesztette a partok mentén, a helyi lázadók segítségét pedig fegyverrel fizette ki. Így a bűnszervezet nemcsak ökológiai és egészségügyi katasztrófát okozott az elmaradott országban, hanem a polgárháborús vérontást is támogatta. A folyamatos szennyezés éveken át folyt, míg 2004-ben egy hatalmas szökőár konkrét bizonyítékokkal szolgált. A víz levonulása után a somáliai tengerparton több száz fémhordó hevert. A partvidék élettelen pusztasággá vált, a környéken élő emberek rejtélyes betegségeket kaptak és rengetegen életüket veszítették. 2005-ben az ENSZ megállapította, hogy a hordók radioaktív urániumot, ólmot, kadmiumot, higanyt és egyéb mérgező anyagokat tartalmaztak, a hulladék elsősorban olasz, német és francia erőművekből, üzemekből, kórházakból származott. Ekkor nagyjából 15 konténernyi sugárzó atomszemetet szedtek össze a partról és közvetlen közeléből, amit a szökőár mosott ki. A tenger mélyén ennek nyilvánvalóan többszöröse lehet még ma is. A Világbank jelentése a közvetlen kárelhárítás (vagyis a hulladék elszállításának) költségét 42 millió dollárra becsülte, vagyis ennyi nemzetközi segílyt irányzott elő, rekultiválás, kártérítés, és a betegek gyógyításának költségei nélkül. Természetesen ez az egész esemény sem szolgálta a bizalom és kölcsönös megértés erősítését. (INDEX, 2019)

Ugyancsak megvizsgálhatjuk a nyugati beavatkozások hatását a líbiai biztonsági helyzetre, (NATO, 2012) valamint a térségre vonatkozóan és megállapíthatjuk, hogy a remélt békés fordulat helyett a mai napig fegyveres harcok folynak felmérhetetlen veszteségeket okozva emberi életekben és anyagi javakban egyaránt. Líbiában az ENSZ BT – orosz tartózkodással jóváhagyott – határozata alapján a NATO légierejével megtámogatott felkelők elűzték,

majd megölték Kadhafi elnököt. Több mint nyolc évvel Moammer el-Kadhafi rendszerének megdöntése után, az ENSZ által elismert kormány ellenőrzése még mindig csak a főváros és az északnyugati partvidék egy részére terjed ki, arra is csak nagyjából. Napjainkban ismét fellángolt a polgárháború és a felkelők már a fővárost, Tripolit vették célba. A felkelők állítólagosan amerikai és francia támogatást élveznek, amely miatt az egységkormány már bekérte a francia nagykövetet és tiltakozását fejezte ki az ügyben. Egyben megvádolta Franciaországot, hogy a líbiai olajvagyon megszerzése érdekében folytatja a felkelők támogatását.

Ugyanakkor, a teljesség igénye nélkül szeretném bemutatni az „érem másik oldalát” is. Röviden felidézek néhányat a közelmúltban történt támadások közül ezzel is érzékeltetve Európa sebezhetőségét a főleg déli szomszédságból jövő, vagy az onnan támogatott terrortámadásoktól.

- 2014. május 24-én Brüsszelben egy fegyveres személy tüzet nyitott egy múzeumnál meggyilkolva három embert, illetve súlyosan megsebesített egy negyediket.
- 2015. január 7., Párizs – Terrortámadás a Charlie Hebdo szerkesztősége ellen. Két fegyveres 12 embert, köztük 2 rendőrt agyonlőtt, társaik január 8-án megöltek egy rendőrnőt és 4 túszt egy kóser boltban.
- 2015. június 26., Szúsa (Tunézia) – Tengerparton pihenő, főleg európai turistákat támadtak meg és 39 vendéget lőttek agyon, 40 személyt megsebesítettek.
- 2015. november 13., Párizs – 150 halálos áldozatot követelt a terrortámadás-sorozat, 200 ember megsérült, köztük 80-an súlyosan. A nyolc terrorista – AK-47-es gépkarabélyokkal és testükre erősített bombákkal támadott. 112 emberrel végeztek a XI. kerületi Bataclan koncertteremnél az Eagles of Death Metal koncertjén. További öt helyszínen érte támadás a francia főváros lakóit és a turistákat: a La Belle Équipe kávézóban, a Le Carillon bárnál, a Bonne Bière kávézóban, Petit Cambodge étteremben, illetve a Comptoir Voltaire bárban, itt összesen 38 ember vesztette életét.
- 2016. március 22., Brüsszel – 34 halálos áldozatot és több mint 200 sérültet követelő merényletsorozat. Reggel 2 robbantás (és egy besült) történt a brüsszeli Zaventem reptéren, később pedig az Európai Parlamenttől nem messze lévő metróállomáson történt egy robbanás.
- 2017-ben az EU-ban összesen 62 ember vesztette életét terrortámadások következtében, míg 2016-ban 135 halálesetet jegyzett az Europol. Bár a támadások száma több mint duplájára növekedett 2017-ben (13-ról 33-ra), azonban 12 sikertelenül végződött, 11-et pedig megghiúsítottak a hatóságok. (EUROPOL, 2018.)
- A terrorfenyegetés 2018-ban sem csökkent, elég csak felidézni a legutóbbi karácsonyi strasbourgi terrortámadást, amely 4 halálos áldozatot és 12 sebesültet eredményezett.

Mindezek figyelembevételével könnyen megérthető, hogy mindkét fél részéről hiányzik a bizalom a valóban széleskörű, mély kapcsolatok és együttműködés kialakításához. Az afrikai emberek és nemzetek nagyon erős kétségekkel fogadják a Nyugat bármilyen jellegű közeledését. Számukra sem az eddigi történelmi tények, sem pedig saját jelenlegi tapasztalataik nem támasztják alá a Nyugattal való kapcsolatok kölcsönös hasznosságát és hosszú távú működőképességét. De hasonló a helyzet a Nyugat tekintetében is, a terrorizmus és a

migráció elsődleges biztonsági fenyegetést jelent térségünkre. A szélsőséges vallási és politikai eszmék alapján végrehajtott terrortámadások széleskörűen érintették egész Európát és várható, hogy ezek a támadások tovább folytatódnak, tovább veszélyeztetve az európai polgárok élet-, és vagyonbiztonságát. Bár érthető mindkét fél tartózkodása a másiktól, azonban korunk kihívásai és az aktuálpolitikai érdekek mégis szükségessé teszik a két fél közötti közeledést és együttműködést.

A NATO ÉS ÉSZAK-AFRIKA KAPCSOLATAINAK KEZDETE

A Szövetség a bipoláris világrendszer széthullását követően küldetéstudati válságba került, már nem volt közös ellenség, amellyel szemben erősíteni kellett volna a közös védelmi képességeket és a kollektív védelem keretei között megvédeni a tagállamok függetlenségét és területi sérthetlenségét. Bár a biztonsági kihívások formája és tartalma megváltozott, de nem szűnt meg, előtérbe került a tömegpusztító fegyverek proliferációja, a vallási és etnikai alapú konfliktusok, regionális válságok, a terrorizmus, és a szervezett bűnözés elleni fellépés, melyekhez a Szövetség gyorsan alkalmazkodott. A megváltozott biztonsági körülményekhez igazodva alakította ki a Szövetség a stratégiáját, melyben a válságkezelés és a partnerségi kapcsolatok fejlesztése játszották a fő szerepet.

A keleti blokk volt tagállamai és a NATO között létrehozott partnerségi program, illetve a 90-es évek elején javuló arab-izraeli kapcsolatok új helyzetet teremtve lehetővé tették 1994-ben a Békepartnerségi programhoz (PFP) hasonló, bár annál jóval lazább kezdeményezés, a Mediterrán Párbeszéd (Mediterranean Dialogue - MD) elindítását. A közép- és kelet-európai országokkal létrejövő partnerségi és társulási kapcsolatokhoz képest a dél-mediterrán államokkal kialakított kapcsolatok jelentős különbsége megmutatkozott abban is, hogy ez a partnerség nem tartalmazta a későbbi csatlakozás lehetőségét.

Az egyébként is meglévő bizalmatlanságot csak tetőzte a NATO egykori főtitkára, Willy Claes 1995-ös kijelentése, amelyben arra utalt, hogy a Nyugat számára jelentett szovjet fenyegetést a hidegháborút követő időszakban az iszlám fundamentalizmus megerősödésének veszélye válhatja fel. Így a Nyugat és a mediterrán térség kapcsolata a kezdetektől a kölcsönös bizalmatlanságra épült. Nem véletlen tehát, hogy a párbeszéd elsődleges célja a bizalmatlanság felszámolása volt. A párbeszéd, elnevezésének megfelelően, alapvetően a politikai véleménycserét, a kölcsönös megértést és a bizalomépítést szolgálta. Ugyanakkor, komoly bizonytalanságot jelentett, hogy sem az MD-országok, sem a NATO-tagok nem voltak tisztában azzal, hogy hosszú távon valójában milyen irányba fejlődhet a párbeszéd. A NATO politikai szinten, bár felismerték a katonai kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének szükségességét, azonban kerültkék a „katonai együttműködés, katonai kapcsolatok” kifejezést, ezekre az együttműködési formákat egyszerűen csak gyakorlati dimenzióknak (practical dimension) nevezték érzékeltetve a partnerség politikai dimenziójának elsődlegességét. (Molnár, 2014: 125)

A kapcsolatokban jelentős változást a 2001. szeptember 11-i terrortámadások hoztak, ezt követően ugyanis a NATO Mediterrán Párbeszéde fokozott figyelmet kapott, és egyik legfontosabb feladata a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelemben való bekapcsolódás lett, amelyet a 2002. májusi rejkjaviki külügyminiszteri szintű találkozáson és a novemberi prágai

csúcson is megerősítettek, ahol a mediterrán párbeszéd és a kapcsolatok mélyítése érdekében egy intézkedéscsomagot is elfogadtak. Ettől kezdve a terrorizmus elleni küzdelemben való részvétel az MD formális része lett.

A 2004-es isztambuli csúcson egyebek mellett döntés született a Mediterrán Párbeszéd valódi partnerséggé fejlesztéséről (A more Ambitious and Expanded Framework for the Mediterranean Dialogue). Az MD valódi partnerséggé történő fejlesztéséről szóló dokumentum – a regionális biztonsághoz és stabilitáshoz való hozzájárulás érdekében – a partnerség általános céljának négy területet határozott meg: (1) a létező politikai párbeszéd megerősítését; (2) a katonai együttműködés, interoperabilitás elérését; (3) a védelmi szektor reformjának elősegítését; és (4) a terrorizmus elleni küzdelemhez való hozzájárulást. A politikai és katonai gyakorlati együttműködési területek magában foglalták a NATO transzformációs folyamatának és együttműködési programjainak hatékonyabb kommunikációját, a hadgyakorlatokon való aktívabb részvétellel az interoperabilitás fokozását, az ENSZ felhatalmazás alapján indított nemzetközi békeműveletekben (nem 5. cikkely szerinti) való bevonást. Mindezek ismeretében fontos eredményeként értékelhető, hogy a párbeszédbe bekapcsolódó államok több esetben is részt vettek a szövetség katonai műveleteiben. Egyiptom, Jordánia és Marokkó a NATO bosznia-hercegovinai műveleteiben, Marokkó és Jordánia a koszovói KFOR-erők tevékenységében, illetve Izrael az Active Endeavour tengeri terrorellenes műveletben. (Molnár, 2014:127)

Külön ki kell emelni a 2001 októberében, a terrortámadásokat követően, a Földközi-tenger medencéjében indított a NATO Operation Active Endeavour (NATO, 2016) elnevezésű haditengerészeti ellenőrző műveletet. A művelet elsődleges célja volt megakadályozni a terroristák tengeri szállítását, illetve fegyverrel és egyéb eszközökkel, anyagokkal történő ellátásukat. Különösen nagy hangsúlyt kapott a nukleáris fegyverek, valamint a vegyi és biológiai fegyverek előállítására alkalmas anyagok felkutatása, célba juttatásuk megakadályozása. A terrorizmus elleni műveletben a NATO nagy hasznát vette az MD országokkal kialakított kapcsolatrendszerének, amely lehetővé tette a tengeri útvonalakat és szállításokat érintő, valamint a terrorizmussal kapcsolatos információk megosztását. Gyakorlati segítséget jelentett az MD partnerek kikötőinek használata a hajók javításainak, feltöltéseinek végrehajtásában. Később a Mediterrán Párbeszéd tagjai tevőlegesen is bekapcsolódtak (2006-tól Marokkó és Izrael) a műveletbe, amely egyben jelentős előrelépést jelentett a NATO és az MD partnerek kapcsolatában, mivel valós műveletben került sor az új technológiák és eljárások megosztására a tengeri megfigyelés, információgyűjtés, feldolgozás és megosztás tekintetében, amely egyben az áttérés kezdetét jelentette a platform-alapú műveletekről a hálózat – alapú műveletekre.

Ezt az ígéretesen fejlődő együttműködési folyamatot koronázta meg a Szövetség 2010-es lisszaboni csúcstalálkozóján elfogadott Stratégiai Konceptiója, amely három fő feladat (core tasks) mentén határozza meg a Szövetség tevékenységének fő irányvonalait. Ezek a kollektív védelem, válságkezelés és a biztonsági együttműködés. A biztonsági együttműködés, mint fő feladat biztosítja a keretet a partnerségi kapcsolatok kiépítéséhez és elmélyítéséhez. „A Szövetség mindent elkövet, hogy erősítse a nemzetközi biztonságot, az érintett országokkal és nemzetközi szervezetekkel fenntartott partnerségi kapcsolatokon keresztül aktívan hozzájárul a fegyverzetkorlátozáshoz, a nukleáris eszközök proliferációjának megakadályozásához és leszereléséhez, valamint nyitva tartja az ajtót azoknak az európai demokráciák részére a csatlakozáshoz, amelyek elérik a NATO követelményeit.” (NATO,

2010:24-25) Érdemes megfigyelni, hogy itt sincs kiemelve egyetlen térség, régió sem, mint a biztonsági együttműködés fő célterülete, hanem általánosságban a nemzetközi biztonság-hoz hozzájáruló partnerségi kapcsolatok fejlesztése jelenti a fő irányvonalat. A szövegben rögzített szándék: együttműködni a helyzetnek megfelelően bárkivel hajlandó a Szövetség, viszont csatlakozásra csak az európai demokráciákat várja, fel sem merül a lehetősége sem, hogy Európán kívüli térség valamely demokratikus állama csatlakozhasson a NATO-hoz. Azonban azt is el kell ismerni, hogy Afrikát tekintve ennek nincs is reális esélye, sem a demokráciának, sem a csatlakozási szándéknak.

AZ ARAB-TAVASZ HATÁSA A NATO-MD KAPCSOLATOKRA

Mindezt a szépen fejlődő partnerséget törte meg az „arab tavasz” néven ismertté vált eseménysorozat, 2010 végén (egy év sem telt el a NATO Stratégiai Koncepciójának elfogadásától) egy tunéziai utcai árus öngyilkossága indított el egy olyan elégedetlenségi-, és tüntetéssorozatot, amely teljesen felkészületlenül érte a Szövetséget. Bebizonyosodott, hogy hibába volt a politikai párbeszéd, az információcsere, a NATO nem volt tisztában a térségben meglévő súlyos politikai és társadalmi feszültségekkel, nem voltak előzetes információi az események várható alakulásáról, kiterjedésének lehetséges irányairól és következményeiről. Pedig az arab tavasz országai, Líbia, Egyiptom, Tunézia, Szíria és Jemen eltérő súlyozással ugyan, de mind olyan gazdasági és társadalmi problémákkal küzdöttek, amelyek előrevetítették a vihart. A népesség drámaian növekedett, a diszfunkcionális oktatás és gazdaság nem tudta orvosolni a fiatalok körében egyre növekvő munkanélküliséget, a klímaváltozás miatt fellépő vízhiány mezőgazdasági hanyatlást hozott, az egyre szélesebb társadalmi csoportok leszakadása pedig ketyegő bombává változtatták a kívülről békésnek és stabilnak tűnő rendszereket. A helyzetet tovább rontotta a globalizáció és az információs technológia, melyeknek köszönhetően a hagyományos struktúrák meglazultak és azokon túlmutató identitások jöhettek létre. Mindezek orvoslására olyan hosszú távú programok kellettek volna, amilyenekre a regnáló rezsimeknek egyszerűen nem volt kapacitásuk.

A Szövetség igazából külső szemlélője maradt az eseményeknek és nem tudott vagy akart irányítójává válni a folyamatok kívánt mederben tartásának, csendben várta az események kiteljesedését, remélve, hogy a Nyugat által preferált demokratikus politikai átrendeződés fog teret nyerni az észak-afrikai arab országokban. Ez a remény illuzórikusnak bizonyult, mivel több országban éppen az iszlámista politikai erők térnyerése történt. Ilyen körülmények között érthető, hogy nem volt nagy hatása a NATO-főtitkár (Rasmussen) demokratalizációs folyamatokat támogató nyilatkozatainak, illetve a felajánlott, az egyes országok szükségleteihez illeszkedő NATO programoknak a katonai és biztonsági szektor reformjával kapcsolatos tevékenységek területén.

Az arab tavasz eseményei Líbiában érték el a tetőpontot, amely a NATO fegyveres beavatkozásához vezetett, ugyanakkor a biztonság az országban a mai napig nem állt helyre. A líbiai hadsereg által szervezett zsoldos egységek több esetben is olyan mértékben sértették meg az emberi jogokat, hogy azt nem csak a nyugati országok, de több arab állam is sérelmezte. Ezért senkit sem lepett meg, hogy az ENSZ BT március 17.-én az 1973. sz. határozatában megteremtette a jogi bázist a katonai beavatkozáshoz. Azonnali tüzszünetet követelve repülési tilalmat vezetett be Líbia fölött, és felhatalmazta a nemzetközi közösséget „minden szükséges eszköz” használatára a civil lakosság védelme érdekében. Két nappal

később USA, Franciaország, és Nagy Britannia által vezetett 27 országból álló koalíció egy-
ségei légitámadásokat indítottak az el-Kadhafihoz hű erők ellen. (Besenyő, 2011: 56-57)

A Nyugat beavatkozása, még ha az ENSZ BT határozat alapján történt is, jelentősen meg-
osztotta a nemzetközi közösséget és különösen a térség országait. Az Afrikai Uniótól (AU)
sokan várták a térségben, hogy kulcsszerepet játszik a líbiai konfliktus megoldásában az
„afrikai megoldást az afrikai problémákra” szlogen értelmében. Azonban a konfliktus kez-
detétől az AU hezitált állást foglalni, az unió tagjai is különböző álláspontot képviseltek, a
hiányzó egység alapvetően lehetetlenné tette a megalapozott közös fellépést. Nem volt
egyértelmű, hogy a szervezet a líbiai kormányerőket vagy pedig a líbiai lakosságot támo-
gatja, azonban ez a támogatás is csak a szóbeli nyilatkozatok szintjét érte el, semmiféle
gyakorlati lépés nem követte. Kadhafi is ignorálta a szervezet felhívását a békés rendezésre,
amely szintén hozzájárult az ENSZ határozatok meghozásához. Az AU esetében is fel-
keltett ismerni, hogy a valós gazdasági és katonai képességek hiánya korlátozza és hiteltelenné
teszi a szervezet politikai fellépését.

Hasonló helyzet állt elő az MD nemzetek egy részét is magában foglaló Maghreb (Zoubir
–Hamadouche, 2013:80) országok esetében is. A térség országai egyetértettek abban, hogy
a Kadhafi-rezsim fenyegetést jelent a térség biztonságára és elhatározták, hogy együttesen
lépnek fel a probléma megoldásában, mivel a NATO katonai beavatkozását Észak–Afriká-
ban nemkívánatos precedensként értékelték. Több kísérletet is tettek a közös álláspont ki-
alakítására, azonban minden résztvevő ragaszkodott a saját érdekei mentén megfogalmazott
álláspontjához, ezért egy közös rendezési javaslat nem jöhetett létre. Tunézia ugyan nyíltan
nem támogatta a felkelőket, azonban megnyitotta a közös határt a líbiai menekültek előtt,
amelyet a Kadhafi-rezsim az Átmeneti Nemzeti Tanács (Transitional National Coun-
cil/TNC) segítségének ítélt. A Kadhafi-rezsim összeomlását követő első magas szintű tuné-
ziai látogatáson a TNC biztosította is Tunéziát, hogy jelentős szerepet szán neki az ország
újraépítésében, amely jelentős gazdasági hasznot eredményezhet.

Több kritika érte Algéria hozzáállását a líbiai konfliktushoz, az Algéria által deklarált teljes
semlegességet a diktátor támogatásaként értelmezték. Algéria semlegessége abból a meg-
fontolásból adódott, hogy a konfliktusban résztvevő feleket egyaránt hibásnak tartották a
helyzet eszkalálódásában, és egyik féllel sem akartak közösséget vállalni, következéské-
ppen egyik felet sem akarták támogatni. Algéria az AU-n keresztül kezdeményezte a helyzet
békés, tárgyalásos rendezését, azonban a kezdeményezés megbukott, mivel az ENSZ BT
addigra már meghozta döntését a katonai beavatkozásról a Nyugat és az Arab Liga sürgeté-
sének köszönhetően. A TNC többször megvádolta Algériát, hogy hozzájárul Kadhafi had-
seregének fegyverrel, üzemanyaggal és harcosokkal történő feltöltéséhez. Ugyanakkor, az
ügyben elrendelt vizsgálat során a USAFRICOM parancsnoka is megerősítette, hogy nincs
bizonyíték a TNC vádjaira. Algéria lezárta a közös határt, és nem engedett be sem mene-
külteket, sem pedig fegyvereket az országba, valamint politikai téren a TNC-t csak fenntar-
tásokkal, a több politikai erővel együtt ismerte el.

Marokkó a NATO oldalán részt vett a líbiai konfliktus humanitárius műveleteiben, valamint
légtérhasználatot és információ megosztást biztosított a Szövetség részére. A felkelők győ-
zelmének bejelentését követően az elsők között küldte külügyminiszterét Benghaziba kife-
jezni támogatását az új rezsimnek. Ezt a TNC nagyra értékelte, és kifejezte szilárd együtt-
működési szándékát a királysággal. Felmerült, hogy a nagy szívéllyesség egy háttéralkunak
köszönhető, amely szerint a TNC elismeri, hogy Nyugat - Szahara Marokkó részét képezi.

A fentiek jól mutatják a térség országainak megosztottságát, amelyen még a közös biztonsági kihívás sem volt képes túllépni és egységet kovácsolni az alapvető kérdéseket illetően. Így az afrikai országok természetesen nem játszottak döntő szerepet a probléma megoldásában sem. Ismét mások döntöttek a térség biztonságának sorsáról, még ha az ENSZ BT hatásköre megkérdőjelezhetetlen is a döntés meghozatalában, akkor is nyugati nyomásra, három állandó nyugati képviselővel a BT-ben hozták meg a döntést egy nyugati katonai szervezet beavatkozásáról (éppen ezt a precedenst szerették volna elkerülni a térség országai), amely nem segítette a Nyugat és Észak-Afrika és általában véve Afrika közeledését, kapcsolatainak elmélyülését. Ez tükröződött a NATO-MD és a NATO-AU kapcsolatokban is, a NATO programajánlatai ellenére afrikai részről jelentősen visszaesett az együttműködési hajlandóság. Ugyanakkor a Szövetség is megosztott volt a „hogyan tovább „kérdésében, a katonai erő alkalmazása Líbiában ugyan sikeres volt, de az utána következő évek romló biztonsági helyzetében 2013-ig nem játszott szerepet az ország biztonsági helyzetének és stabilizációjának elősegítésében. 2014-ben váltak egyértelművé a NATO által nyújtható tanácsadói és kiképzési segítségadás módjai és szükségessége, hogy elkerüljék az afganisztánihoz hasonló helyzet kialakulását. Ez egybeesik a fent említett legmagasabb szintű NATO politikai nyitással a térség felé, amely a 2014-es Walesi csúcstalálkozón történt.

A KAPCSOLATOK ÚJRAÉLESZTÉSE

A 2014-ben gyökeresen megváltozott biztonsági környezetre reagálva a Szövetség ismét előtérbe helyezte a kapcsolatok építését a partner országokkal. (NATO, 2015) A NATO megpróbálta aktualizálni és tartalmasabbá tenni régebbi programjait, és ezek ismételt felajánlásával nyitni az MD partnerek felé. Mindez azonban nem járt együtt az együttműködési területek kiszélesítésével vagy elmélyítésével. Jelentős számú, korábban is létező együttműködési program megújult tartalommal lett ismételt felajánlva az MD partnerek részére, mint például:

- Az e-Prime adatbázis, amely az MD Munkaprogramhoz biztosít elektronikus hozzáférést, naprakész információt nyújtva az együttműködési programokról;
- A Műveleti Képesség Konceptió (Operational Capabilities Concept /OCC) teljes csomagja, a partnerek interoperabilitásának fejlesztéséhez, amely által hatékonyabban járulhatnak hozzá a NATO-vezette válságkezelési műveletekhez;
- A Bizalmi Alap (Trust Fund) mechanizmus, amely akkor (2015) Mauritánia és Jordánia projektjeit foglalta magában.
- Az Euró-Atlanti Katasztrófa Válaszadás Koordinációs Központja (Disaster Response Coordination Center/EADRCC) a partnerek képességeinek növelésére, hogy a NATO válságkezelési tevékenységét jobban támogathassák;
- A Terrorizmus Elleni Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan Against Terrorism/PAP-T), amely a NATO és az MD terrorizmus elleni együttműködés erősítését célozza;
- A Civil Veszélyhelyzeti Tervezés (Civil Emergency Planning/CEP), amely a civil lakosság és a kritikus infrastruktúrák felkészítését növeli egy CBRN támadás esetére;

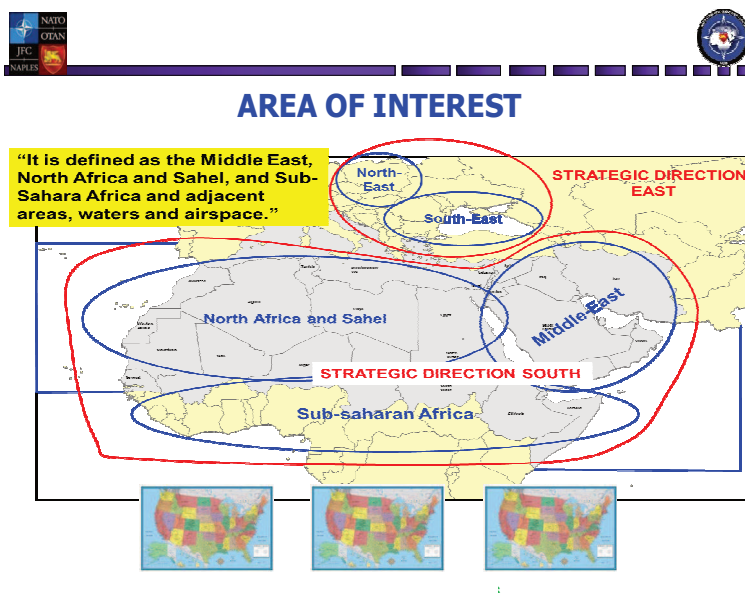
- A NATO Kiképzési Együtműködési Kezdeményezése (Training Cooperation Initiative/NTCI), amely a meglévő MD együtműködési programok kiegészítését, összehangolását célozza a NATO Regionális Együtműködési Tanfolyamon (NATO Regional Cooperation Course) keresztül, amely egy tíz hetes stratégiai szintű tanfolyam a térség biztonsági kihívásairól a NATO Védelmi Akadémiáján.

Megújításra került az Egyéni és Partnerségi Együtműködési Program (Individual and Partnership Cooperation Programme/IPCP) is. Ez váltotta ki a korábbi Egyéni Együtműködési Programot (Individual Cooperation Programme/ICP), azzal a céllal, hogy erősítse a kétoldalú politikai párbeszédet és az országokra szabott együtműködést a NATO-val. Így a nemzetek biztonsági prioritásai kerülnek az együtműködés középpontjába, biztosítva a problémák célzott, stratégiai megközelítését. A Szövetség kezdeményezését az MD partnerek meglepően jó fogadták. A történetek ellenére a politikai realitások alapján az MD partnerek döntő többsége (6) - Izrael, Egyiptom, Jordánia, Marokkó, Mauritánia és Tunézia - egyetértett a célzott egyéni együtműködés lehetőségével. Ez jelenti most a fő eszközt a NATO és az MD partnerek célirányos együtműködésében.

Tekintettel az Észak – Afrikában zajló folyamatokra, a NATO felajánlotta támogatását és segítségét azoknak az MD partnereknek, amelyek érintettek az átalakulásban, amennyiben azok igénylik. A Szövetség segítséget ajánlott biztonsági intézményrendszer kiépítéséhez, védelmi átalakításhoz, modernizáláshoz, képességfejlesztéshez, civil-katonai kapcsolatokhoz, valamint az átalakítás védelemmel kapcsolatos aspektusaihoz, továbbá a biztonsági szektor reformjához.

A 2014-es partnerségre vonatkozó walesi döntéseket megerősítette a 2016-os varsói csúcstalálkozó, és kifejezte a Szövetség elkötelezettségét a mediterrán partnerségi kapcsolatok erősítésére, és jóváhagyott egy szervezeti keretet a NATO Déli Stratégiai Irányt (NATO, 2018) a délről eredő biztonsági kihívások és fenyegetések jobb megértésének segítésére és kutatására. Ennek a politikai szándéknak az egyenes folytatásaként a védelmi miniszterek 2017 februárjában megállapodtak abban, hogy létrehoznak egy információgyűjtő, elemző és megosztó szervezetet az NSD-S kezdeményezés részeként. Ez a szervezet az NSD-S Hub, amely a NATO Nápolyi Összhaderőnemi Parancsnokságán (Allied Joint Force Command Naples/ JFCN) nyert elhelyezést, és vált a NATO parancsnoki struktúra részévé. Az NSD-S Hub feladata az átfogó megközelítés (comprehensive approach) alapján összeköttetést, konzultációs fórumot és koordinációt biztosítani a térség országai és a NATO között. A Hub egy virtuális és fizikai fórum, amely összeköti a NATO nápolyi parancsnokságán keresztül a partnereket, a térség szakértőit és a tágabb nemzetközi közösséget annak érdekében, hogy a térségből eredő biztonsági kihívások, kockázatok valamint a térség lehetőségei mind teljesebb mértékben megismerhetők és kiaknázhatók legyenek. Ugyanakkor a Hub egy konzultációs platformot is jelent, amelyen keresztül a térséggel foglalkozók megvitathatják nézeteiket, információt oszthatnak meg, választ kérhetnek és kaphatnak a kérdéseikre. Mindezek alapján a Hub hozzájárulhat azoknak a problémáknak az azonosításához, amelyek a stabilitásra és a biztonságra negatív hatással lehetnek, illetve segíthetnek a térség problémái gyökerének a megértésében. Koordinációs tevékenységével a szervezet tevékenyen részt vesz a Szövetség, a partnerek és a nemzetközi szervezetek tevékenységének összehangolásában, úgy, hogy az erőforrások optimális felhasználásával a maximális eredményt lehessen elérni.

Az NSD-S Hub tevékenységi határait az alábbi 1. ábra (Hurtado, 2019) mutatja, amely szerint magában foglalja Észak-Afrikát és a Sahel-öveget valamint a Sub-Sahara térségét és a Közel-Keletet. Összehasonlításként a NSD-S Hub tevékenységi területének nagysága az USA területének felel meg. Mindezt a tevékenységet százfős állománnyal tervezik megvalósítani, amely felveti a hatékonyság kérdését, tekintve, hogy nagy kiterjedésű területéről és azon belül politikailag, gazdaságilag és kulturálisan is eltérő egységekről van szó.

1. ábra Az NSD-S Hub tevékenységi területe (Hurtado, 2019)

A 2018-as brüsszeli csúcstalálkozó tovább erősítette a déli szomszédsággal kapcsolatos kérdések fókuszba állítását. Döntést hoztak azoknak a kezdeményezéseknek az előmozdítására, amelyek erősítették a Szövetség stratégiai, koncentrált és koherens megközelítését a délről eredő kihívások kezelésében. Itt jelentették be az NSD-S Hub teljes működési készületének az elérését, valamint döntés született egy déli kihívásra vonatkozó előzetes műveleti terv és egy gyakorlat forgatókönyvének kidolgozásairól. A képességfejlesztések tekintetében is kidolgozásra és teszteszre kerül egy terrorizmus elleni forgatókönyv a Szövetség anti-terrorista képességeinek fokozása érdekében.

A fentiek alapján a NATO főtitkára is bizakodóan nyilatkozott a NATO és a mediterrán térség kapcsolatainak fejlődéséről a 2018-as beszámoló jelentésében. (NATO, 2019) 2018-ban számos témakörben folytatódott a NATO és az észak-afrikai partnerek közötti dialógus, melyeknek egyike volt a csúcstalálkozó napirendjének megvitatása. Tunézia és Jordánia is részt vett a NATO 2018-as csúcstalálkozásán, amelyen a Szövetségesek elfogadták az új védelmi-képesség építő (defence capacity building) rendszabályokat Tunézia vonatkozásában, illetve ismételten megerősítették a jordán fegyveres erőknek nyújtott támogatásuk folytatását. A gyakorlati együttműködés a NATO és az MD partnerek között folyamatosan növekszik. A NATO megújította az Egyéni Partnerségi és Együttműködési Programot hat MD

partnerrel. Ezeknek a programoknak a végrehajtása – a programok az igénylő nemzet nemzeti biztonsági igényeihez és prioritásaihoz vannak igazítva – segítik a partnereket a védelmi szektoruk modernizálásában, beleértve a védelmi és biztonsági intézmények, szervezetek, illetve a fegyveres erők modernizálását. Ezáltal a partnerek nagyobb eséllyel nézhetnek szembe a különböző biztonsági kihívásokkal, fenyegetésekkel. Olyan területeket érinthet a modernizálás, mint a fegyverzetkorlátozás, határbiztonság, energiabiztonság, környezetvédelem, kibervédelem, aknamentesítés stb. Az MD partnerek aktív részvétele a NATO oktatási és kiképzési tevékenységeiben, valamint a NATO gyakorlatain, segítséget jelentett a fegyveres erők modernizálásában, valamint a NATO-val való interoperabilitás fejlesztésében. Mindezeknek jó hasznát vette a Szövetség is, amikor néhány MD partner szerepet vállalt a NATO műveleteiben illetve harmadik ország védelmi képességeinek építésében, így néhány partner már a biztonság elősegítőivé (security provider) vált túllépve a térségre sokkal jellemzőbb „biztonság hasznélvezői” státuszra.

Nem vitatható a kapcsolatok fejlődésének megindulása, azonban azt is látni kell, hogy a kapcsolatok jelenlegi szintje még messze van a líbiai konfliktust megelőző kapcsolatoktól. Jelenleg főleg magas szintű két-, vagy többoldalú látogatások kerülnek végrehajtásra leginkább a bizalom helyreállítása, illetve a lehetséges továbblépés szintjének, tartalmának, és időrendjének meghatározása érdekében. Ennek jegyében találkozott a NATO Tanács az Afrikai Unióval, Tunéziával, Algériával, Egyiptommal és számos arab ország képviselőivel. Ugyancsak ez volt a fő kérdés a 6. MD Politikai Tanácsadói Testület résztvevői számára is 2018 novemberében. A katonai oldalon is hasonló óvatos kapcsolatépítés zajlik, 2018-ban törzsek közötti megbeszélés (staff-to-staff talks) keretében fogadta a NATO Nemzetközi Katonai Törzsének (NATO IMS) delegációja az AU delegációját, és vitatta meg a jövőbeni együttműködés lehetséges irányait és programjait. Viszonzásként az AU meghívta a NATO IMS képviselőit az AU HQ meglátogatására Addis Abebaba. 2019-ben is folyik a magas szintű kapcsolatok lépésről-lépésre történő építése, jól mutatja ezt a május 16-ai találkozó a tunéziai külügyminiszter és a NATO főtitkár között, valamint az MD kezdeményezés 25. évfordulójának megünneplése május 6-án Törökország fővárosában. Szépséghibája az utóbbi eseménynek, hogy Törökországban került sor a megemlékezésre és nem valamelyik MD partner területén. Így ezt sokkal inkább az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés/ Istanbul Cooperation Initiative (ICI) majdnem 15. éves (2004. június) létrehozása ünnepeinek lehetne értékelni, amelyet gyakran együtt emlegetnek, szinte összemosnak az MD-vel.

ÖSSZEGZÉS

A NATO-nak nincs regionális stratégiája, így nincs külön stratégiája Afrikára vonatkozóan sem. A Stratégia Koncepció egyik fő feladata a biztonsági együttműködés biztosítja a mandátumot a Szövetség számára a partnerségi kapcsolatok építésére. Földrajzilag a partnerségi kapcsolatok a NATO-val szomszédos térségekre összpontosulnak, annak a megállapításnak az alapján, hogy a „szomszédom biztonsága hatással van az én biztonságomra is”. Így a jövőben sem várható, hogy a NATO nagyobb érdeklődést fejt ki az úgynevezett fekete-afrikai térségben.

A 2014-es walesi csúcstalálkozón deklarálták a déli stratégiai irány fontosságát és az azonos biztonság szavatolását bármely oldalról jövő fenyegetéssel szemben. Azonban nyilvánvaló,

hogy a NATO fő stratégiai iránya a keleti, az orosz fenyegetés ellensúlyozása. Nem lehet összevetni a keleti és a déli stratégiai irányokra vonatkozó haderő és képességfejlesztési igényeket. Míg a keleti irányban a modern, nehéz és magas készenletű erők és képesség fejlesztése a cél, addig a déli irányban létrehozott információgyűjtő-, értékelő és koordinációs tevékenységet kifejtő NSD-S Hub nem tekinthető összemérhetőnek. A nehéz és magas készenletű erők pedig nem a déli szomszédságból várható kihívásokra válaszolnak.

A Szövetség szigorúan ragaszkodik a politikai párbeszéd elsődlegességéhez a partnerségi kapcsolatokon belül, minden egyéb együttműködés csak másodlagos jelentőségű lehet. Partnerségi együttműködést is csak partnerek felkérése és igényei alapján indít a Tanács jóváhagyásával.

A NATO eddigi afrikai katonai műveleti alapján levonhatjuk a következtetést, hogy a jövőben is csak ENSZ mandátum és felkérés alapján dönt a Tanács szövetséges katonai művelet indításáról. Ezt az óvatos hozzáállást indokolja a történelmi múltra visszanyúló, de ma is meglévő bizalmatlanság mindkét fél részéről, valamint a NATO-ban is meglévő különböző biztonsági percepciókon nyugvó északi és déli érdekellentét.

Megállapíthatjuk, hogy a NATO egy katonai-védelmi szövetség és nem egy klasszikus értelemben vett biztonsági szervezet. Ezért csak a politikai párbeszéd és a katonai biztonság-hoz tartozó eszközrendszerével próbálja kezelni a déli szomszédságból származó kihívásokat, így csak a biztonsági problémák felszínét érinti a figyelem. A problémák valós társadalmi, gazdasági és kulturális gyökerei vagy rejtve maradnak, vagy pedig ismertté válnak ugyan, de képesség-, és forráshiány miatt megoldásuk továbbra is elmarad, a biztonsági kihívások forrásai viszont megmaradnak és folyamatosan mélyülnek.

Úgy tűnik, hogy a Szövetség, főleg a nemzetek különböző biztonsági érdekeiből fakadó megosztottsága miatt, továbbra sem lesz főszereplő az afrikai térségben. Átengedi ezt a szerepet a nagyhatalmaknak, amelyek saját politikai és gazdasági érdekeik mentén alakítják ismét Afrika jövőjét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Besenyő János (2011): „*Arab tavasz*” – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. Kül-Világ, VIII. évfolyam 2011/4 szám, Budapest.

Besenyő János; Oláh Péter (2012): *One of the new competitors in Africa: Turkey*, AARMS (Scientific Journal of the National University of Public Service, Hungary), Volume 11, Issue 1. pp. 135-148, https://www.researchgate.net/publication/276278260_One_of_the_new_competitors_in_Africa_Turkey

Clinton Bill (2013): *We could have saved 300 000 lives in Rwanda*, CNBC, 13.03.2013. <https://www.cnbc.com/id/100546207> (letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

EUROPOL (2019): <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

Hurtado Tomás (2019.04.11): *NATO Startegic Direction-South HUB*, NATO IMS-EUMS Roundtable konferencia, Brüsszel.

INDEX, (2019): *Nem fogod elhinni pedig igaz, a szomáliai kalózkodás az atomiparnak köszönhető*

- [https://atomcsapda.blog.hu/2019/04/13/nem fogod elhinni pedig igaz a szomaliai kalozkodas is az atomiparnak koszonheto](https://atomcsapda.blog.hu/2019/04/13/nem_fogod_elhinni_pedig_igaz_a_szomaliai_kalozkodas_is_az_atomiparnak_koszonheto) (letöltés ideje: 2019. 04. 14.)
- Molnár Anna (2014): *A NATO és a Mediterrán Dialógus– 20 év tapasztalatai*, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Budapest.
- NATO (2015): *Mediterranean Dialogue*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm? (letöltés ideje: 2019. 04. 22.)
- NATO (1949): *North Atlantic Treaty*, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm (letöltés ideje: 2019. 05. 10.)
- NATO (2018): *NSD-S Hub*, <https://www.thesouthernhub.org/> (letöltés ideje: 2019. 05. 10.)
- NATO (2016): *Operation Active Endeavour*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm (letöltés ideje: 2019. 04. 21.)
- NATO (2016): *Operation Ocean Shield*, <https://mc.nato.int/missions/operation-ocean-shield.aspx> (letöltve: 2019. 05. 15.)
- NATO (2012): *Operation Unified Protector*, <https://www.nato.int/cps/en/natolive/71679.htm> (letöltés ideje: 2019. 05. 17.)
- NATO (2019): *SECGEN Annual Report 2018*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_164187.htm (letöltés ideje: 2019. 05. 20.)
- NATO (2010): *Strategic Concept*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm (letöltés ideje: 2019. 05. 01.)
- NATO (2014): *Wales Summit Declaration*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf (letöltés ideje: 2019. 04. 10.)
- NATO (2016): *Warsaw Summit Communiqué*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (letöltés ideje: 2019. 04. 06.)
- Zoubir Yahia H. – Hamadouche-Louisa Dris- Ait (2013): *The Maghreb*, Global Security Wach, Santa Barbara, California, USA.
- Van Staden Cobus – Sidiropoulos Elizabeth (2019): *G20–Africa Engagement: Finding a Roadmap to Shared Development*, South African Institute of International Affairs/Occasional Paper 294. <https://saiia.org.za/research/g20-africa-engagement-finding-a-roadmap-to-shared-development/> (letöltés ideje: 2019. 05.15.)